



Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Een onaangenaam mens in de Haagse Hout. Koning Willem I geportretteerd door Jeroen Koch

Roelevink, J.

published in

Protestants Nederland
2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Roelevink, J. (2014). Een onaangenaam mens in de Haagse Hout. Koning Willem I geportretteerd door Jeroen Koch. *Protestants Nederland*, 80 (2014)(2), 47-50.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
pure@knaw.nl

in Duitsland en besloot in 1568, in overleg met zijn broers Lodewijk en Adolf van Nassau, de strijd aan te vangen tegen de *onwettige Spaanse overheersers* en het terugveroveren van zijn bezette gebieden. In Willems plaats werd de graaf van Bossu door landvoogdes Margaretha van Parma aangesteld als stadhouder.

Op 23 mei 1568 wisten Lodewijk en Adolf in *de Slag bij Heiligerlee* de spaansgezinde graaf Aremberg te verslaan. Het jaar 1568 wordt wel gezien als *het begin van de Tachtigjarige Oorlog*. De Opstand werd op de wateren gesteund door de *watergeuzen*, een ruwe groep opstandelingen onder aanvoering van graaf Willem van der Marck, heer van Lumey. Met hun plundertochten zorgden ze voor veel onrust in Holland en Zeeland en waren bij het volk niet altijd geliefd.

De Tiende Penning

Alva voerde in 1569 naast de Honderdste en de Twintigste Penning de *Tiende Penning* in, waarmee zijn bezettingstroepen gefinancierd moesten worden. De *Tiende Penning*, een omzetbelasting van 10 procent op de verkoop van roerende goederen (eten en drinken, kleding, enz.), leidde tot grote woede in de Nederlanden. *Alva ging hier in tegen de verworvenheid van de landsheer, dat slechts een nieuwe belasting mocht worden geheven via een bede* (verzoek).

Met de Tiende Penning werd niet alleen de bevolking zwaarder belast, maar dreigden de Nederlanden als handelsnatie te worden aangetast in hun concurrentiepositie. In alles werd door Alva de 'vrijheid' – het beschermen van *die rechten, privilegien, handvesten, harcomen, ende kueren, voirtijds verleent ende*

gegeven bij hertog Filips, Kaerle en hueren voirvaderen, graven ende gravinnen van hollant ende bij coninck Filips (de Goede) ende der keijzerlicken majesteyt (keizer Karel V) – aangetast, die Filips II met een eed in 1549 had bevestigd.

De Opstand: 1 april 1572, inname van Den Briel

De macht van Alva scheen niet te doorbreken. Waar echter niemand op rekende, gebeurde. De watergeuzen, die zich ophielden in de Engelse havens, moesten van de Engelse regering vertrekken. Met 24 schepen zette Lumey koers naar Holland en ankerde 1 april 1572 voor het havenhoofd van Den Briel. Zonder tegenstand werd de stad ingenomen en de kerken geplunderd.

De stad kwam in handen van de geuzen en daarmee van de Prins van Oranje. De inname van Den Briel was een signaal voor een algemene volksopstand, die, naast de strijd om vrijheid van godsdienst, uitmondde in een *burgeroorlog*.

Op grote schaal werden door de geuzen kerken en kloosters geplunderd en roomse burgers en geestelijken niet veel anders behandeld dan Alva's Bloedraad met protestanten had gedaan.⁷ Daarnaast vormden in het 'Spaanse' leger de Spanjaarden een minderheid. Het leger bestond voornamelijk uit grote aantallen gerekruteerde Nederlanders en Duitsers en slechts uit een klein aantal goed getrainde Spanjaarden.⁸ (*Wordt vervolgd*).

⁷) H. van der Horst, *Nederland*, Amsterdam 2011, pag. 138.

⁸) H.K.F. van Nierop, *Het verraad van het Noorderkwartier*, Amsterdam 2005

Koning Willem I geportretteerd door Jeroen Koch

Een onaangenaam mens in 't Haagse Hout

Hildebrand schreef in zijn *Camera Obscura* over zijn verre neef Robertus Nurks dat hij een beste, eerlijke, trouwe jongen was, prompt in zijn zaken, stipt in zijn zeden, godsdienstig, en zelfs in de grond goedhartig. Maar hij stelde je niet op je gemak. Kortom, het was "een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout". Koning Willem de Eerste roept diezelfde dubbele reactie op. Er is veel goeds van hem te zeggen, maar hij had te veel irritante eigenschappen en te onrealistische doelstellingen.

Door dr. Joke Roelevink
te Zoetermeer

Na lange tijd is er nu een goede biografie. Deze vloeit voort uit een initiatief van de Utrechtse universiteit,

om de drie eerste oranjekoningen te laten beschrijven. Deze wetenschappelijke boeken zijn bedoeld voor een

breder publiek.

De auteurs, die aan de slag konden dankzij het Prins Bernard Cultuurfonds en uitgever Boom, hebben inzage gekregen in alle stukken in het Koninklijk Huisarchief en konden archiefreizen naar het buitenland maken. Het ligt in mijn bedoeling deze drie boeken in de komende tijd voor u te bespreken.

Koning Willem I is beschreven door Jeroen Koch, bekend en berucht om zijn biografie van Abraham Kuyper. Daaruit sprak volgens velen, mijzelf inclusief, onbegrip voor Kuyper als christen. Ook sommige buitenstaanders vonden dat de auteur zichzelf te veel tussen de lezer en zijn onderwerp had ingeschoven. Maar het boek stak wel goed in elkaar en het was evenwichtig opgebouwd.

Datzelfde geldt ook voor het onderhavige werkstuk. Opnieuw is de auteur tamelijk sterk aanwezig, maar dan met onderbouwde oordelen die tot het recht van de biografie behoren. En zonder mensen of groepen weg te zetten. Het is ondanks de omvang bovendien een leesbaar boek geworden.

Een woelig en onzeker leven

Niemand zal zeggen dat Willem Frederik, de zoon van stadhouder Willem V en prinses Wilhelmina van Pruisen, een gemakkelijk leven heeft gehad. Bij zijn geboorte in 1772 leek er geen vuiltje aan de lucht. Maar al snel kreeg zijn intelligente, maar formalistische en besluiteloze vader, het zwaar te verduren van de patriotten. Ze noemden hem een tiran.

Moeder Wilhelmina was een stuk daadkrachtiger, maar ook zij kon het tij niet keren. Uiteindelijk werden in 1795 de Oranjes verdreven naar Engeland en kregen de Fransen greep op het bestuur in Nederland. Later trokken de Oranjes naar hun familie in Pruisen en naar de Nassause erflanden in Midden-Duitsland, waar Willem V tot aan zijn overlijden in 1806 de scepter zwaaide.

Zoon Willem werd generaal in het Pruisische leger, maar dat was geen succes. Op papier kon hij alles prima regelen, maar knopen doorhakken was moeilijker. De

prins had trouwens heel andere ambities. Regeren en zijn volk welvaart en kennis bijbrengen!

Willem schroomde niet bij Napoleon in het gevlei te komen. Zo kreeg hij als compensatie voor de verliezen van zijn huis het land van de afgezette prins-bisschop van Fulda. Het was een klein, nagenoeg volledig Rooms-Katholiek, vorstendommetje ten zuiden van Kassel. Willem stortte zich in 1802 op zijn taken.



Koning Willem I

Lang zou de pret niet duren. Napoleon, inmiddels keizer geworden, verlangde onderdanigheid, maar dat ging Willem te ver. Onvermijdelijk namen in 1806 Franse troepen Fulda weer in bezit. Willem vertrok naar eigen landgoederen in het oosten van Duitsland. Hij had intussen ook een gezin gesticht met zijn nicht, prinses Wilhelmina (Mimi) van Pruisen. In 1807 en daarna kreeg hij bovendien kinderen met een hofdame, Julie van der Goltz, die steeds aan het hof zou blijven. Na het

overlijden van Mimi trouwde Willem echter met een andere hofdame, de rooms-katholieke Henriette d'Oultremont. Julie kwijnde binnen een jaar weg.

In de vier jaar in Fulda had Willem overigens wel de indruk opgedaan dat hij goed kon regeren. Dat gaf hem veel zelfvertrouwen. Daarom wilde hij ook best weer terug. Maar er deed zich een andere onverwachte kans voor. In het najaar van 1813, na verliezen in Rusland en bij Leipzig, was de ban van Napoleon gebroken. Ook in Nederland verschenen Pruisische soldaten en Russische kozakken aan de grenzen.

In Amsterdam brak een volksopstand uit en de Franse gouverneur-generaal koos het hazenpad. Tegelijkertijd namen in Den Haag enkele mannen het initiatief om een Nederlands bewind uit te roepen, met de bedoeling dat de Oranjes zouden terugkeren.

Het brein hierachter was Gijsbert Karel van Hogendorp. Zij scharrelden Willem op die in Engeland bleek te vertoeven en riepen hem naar Nederland, waar hij zoals bekend op 30 november 1813 aankwam. Zijn komst naar Nederland was niet zijn eigen verdienste en dat bedviel hem eigenlijk niet.

Vorst en koning van Nederland

Willem was dus geen onbeschreven blad toen hij als ruim veertigjarige in Nederland terugkeerde. Nederland evenmin. Het had dertig jaar onrust doorstaan, waarin vaak van staatsvorm was gewisseld, met als dieptepunt de inlijving bij Frankrijk in 1810.

Iedereen was deze instabiliteit beu en de ingestorte economie moest worden opgeredderd. Niet allen wilden de Oranjes terug, maar al rond 1800 was het besef doorgedrongen dat onenigheden niet vruchtbaar waren. Daarom werd in 1813 de bezwerende kreet: alle partijschap heeft opgehouden. Er zou ook een grondwet komen.

Willem had grootse plannen, maar noemde zich voorzichtig soeverein vorst. Want politiek en militair was hij volstrekt afhankelijk van het buitenland. Op de dag van zijn aankomst bijvoorbeeld werd Dordrecht beschoten door soldaten uit Gorinchem, dat tot februari 1814 Frans zou blijven.

Het oosten van het land werd pas in de vroege zomer volledig bevrijd. En toen een jaar later Napoleon uit Elba ontsnapte en met een leger verscheen, waren het weer de geallieerde machten die hem versloegen in de slag bij Waterloo, ofschoon met enige Nederlandse hulp. Willem zelf bleef in Brussel.

Die overwinnaars, Engeland, Oostenrijk en Pruisen, wilden natuurlijk graag een kalm Europa, waarin Frankrijk vele toontjes lager zong. Ze organiseerden in Wenen een congres waar een herverkaveling plaatsvond. Souverein vorst Willem was er als de kippen bij om de Zuidelijke Nederlanden te claimen, die voorheen van Oostenrijk waren geweest.

Maar daar bleef het niet bij. Willem liet ook zijn oog vallen op Luxemburg en op het Rijnland, van Keulen tot Koblenz. Dan zou alles mooi aansluiten op de Nassause landen. Een dergelijke staat zou ook overweldigend Rooms-Katholiek zijn geweest.

Engeland vond een wat grotere staat ten noorden van Frankrijk inderdaad wenselijk. Te groot zou echter concurrentie betekenen. Bovendien wilden de Pruisen het Rijnland en zo geschiedde. Willem I kreeg behalve Luxemburg ook de Zuidelijke Nederlanden. Aan hem de taak om dit land tot een werkbare eenheid te smeden.

Zoals bekend is dat uiteindelijk niet gelukt. In 1830 riep België de onafhankelijkheid uit. Zowel de rooms-katholieken als de liberalen hadden terechte grieven tegen de koning. Willem verzette zich militair en hield daarna nog vele jaren het leger paraat, een kostbare aangelegenheid. Ook in het noorden kwam zijn regering onder kritiek te staan. Willen ze me niet meer? Nou, dan ga ik weg. De eerste abdicatie werd in 1840 een feit.

De ijverige regelneef en zijn papieren werkelijkheid

Jeroen Koch heeft het leven van Willem I zorgvuldig beschreven. Zonder sensatiezucht noemt hij het tweede gezin van Willem. Niet zo stipt in de zeden als gedacht, dus. Ook de andere eigenschappen van neef Nurks verdienen aandacht in vergelijking met Willem: eerlijk, trouw, ijverig, godsdienstig en zelfs goedhartig. Met de biografie van Koch in de hand kan daar wel het een en ander over worden gezegd. Het was Willems grote ambitie om zijn volk welvaart te brengen, het in christelijke deugden op te voeden en de staatsschuld te delgen.

De koning steunde handel, industrie en transport, zonder de landbouw en Indië uit het oog te verliezen. Hij bevorderde het onderwijs, de cultuur en de wetenschappen. In dat alles was hij trouw en ijverig. Helaas zette hij het parlement op belangrijke punten buiten spel en vergat hij bij de financiering van allerlei ondernemingen zichzelf niet. Zijn koppige Belgische politiek werd uiteindelijk desastreus voor de welvaart van het noorden. Bij 'eerlijk' kunnen we dus een vraagteken zetten. Manipulatief dekt de lading beter.

Willem was er van overtuigd dat de wereld maakbaar is, woorden die ik vlak voor de verschijning van de biografie in het Reformatorisch Dagblad gebruikte. Ze blijken ook in het boek van Koch te staan, nu dus met het gewicht van een groot kenner. Analyses zitten soms in de lucht. Overigens had de oudere geschiedschrijving al gesproken van een van kleinigheden bezeten absoluut vorst. Willem kon inderdaad de details niet loslaten, maar anderzijds meende hij grootse vergezichten snel te kunnen verwezenlijken.

In zijn koninkrijk zou alles ondergeschikt worden aan de politieke eenheid en in de kerken alles aan de eenheid van de christelijke godsdienst. De nota waarin hij dat laatste schreef, werd al aan het begin van de negentiende eeuw gepubliceerd.

Willem stamde niet voor niets af van de verlichte keurvorst Frederik de Grote van Pruisen, die hij zeer bewonderde. Zijn handelwijze paste bovendien naadloos bij die van zijn tijdgenoten in Rusland, Pruisen, Oostenrijk en, tot een opstand in 1830, in Frankrijk. Willem wilde zijn denkbeelden als 'vader' opleggen.

Dirigeren en betuttelen

Wie de koning tegensprak, werd op vaak onaangename wijze aan de kant gezet. Dat overkwam Gijsbert Karel van Hogendorp, en andere bekwame ministers als Röell en Falck, die Willem voor misslagen hadden kunnen behoeden. Maar ook in zijn verhouding tot de kroonprins wist de koning niet de juiste toon te

vinden. Hij dirigeerde en betuttelde hem en maakte hem ondergeschikt aan de belangen van het huis van Oranje. Het leverde eindeloos veel problemen op, waaraan beiden schuld droegen.

Willem steunde op een administratief systeem dat hem via de staatssecretarie in staat stelde alles in de gaten te houden. Koch schrijft dit toe aan de ervaringen in Fulda en aan persoonlijke neigingen. Zo trapt hij hier toch in een beeld dat Willem graag in stand hield. Het aardige is immers dat dit administratieve systeem al in 1798 werd opgezet bij de oprichting van de eerste ministeries. Koning Lodewijk Napoleon, die evenals zijn broer de keizer via besluiten regeerde, heeft het stelsel verrijnd.

Het is dus eerder zo dat het bedje voor Willem al was gespreid. Daarom kon hij met zijn ijver, en met ervaren ministers en ambtenaren tot steun, snel een overzicht krijgen en ingrijpen waar hij wilde. Er hoefden alleen nog een paar dingen te worden veranderd waaraan Lodewijk Napoleon, die ook mét maar niet ónder een Grondwet regeerde, noodgedwongen had laten liggen. Maar dat wilde Willem liever niet weten.

Koch is van mening dat de vereniging van Nederland en België wel had kunnen slagen als Willem soepeler was opgetreden. Vooral in 1830 gaf hij tegenstrijdige signalen af door tegelijkertijd besprekingen te laten voeren en militaire eenheden in te zetten. Over dit punt is uiteraard veel geschreven.

Zelf vermoed ik dat de twee culturen al te ver uit elkaar waren gegroeid. Ook had de koning structureel

te weinig geduld om het goede moment af te wachten. Verder steunde hij op een door hemzelf gerecruteerde elite die vaak ver af stond van wat er in het land leefde.

Maar het is verfrissend een nieuwe opinie te horen, want juist de regering van Willem I is bedolven onder interpretaties vanuit later ontstane nationalistische, financiële en kerkelijke perspectieven. Hier kan nog veel werk worden verzet.

Aan de kerkelijke zaken besteedt Koch niet meer aandacht dan in een breed opgezette biografie mag worden verwacht. Hij toont begrip voor de Afscheidenen en de Rooms-Katholieken die tegen de plannen en maatregelen van de koning aanliepen. Willem wilde een gehoorzaam volk, dat de door hem gewenste eenheid zou verwerkelijken in liefde tot een algemeen christendom, tot het vaderland en tot hemzelf.

We kunnen er aan toevoegen dat zijn propaganda voor de in beginsel al oudere drieslag God, Nederland en Oranje later, in andere vormen en met een rechtzinniger inhoud, nog veel effect zou hebben.

Maar zoals Van Deursen in dit blad ooit al schreef, er zitten twee nullen in dat cijfer: Nederland en de Oranjes. Ook Willem I was een staatsman met grote gebreken, al heeft hij dat zelf nooit zo willen zien. En geen erg aangenaam mens bovendien.

Naar aanleiding van: Jeroen Koch, *Koning Willem I, 1772-1843*. Uitgave van Uitgeverij Boom, Amsterdam, 2013. ISBN 978 94 6105 184 4. 704 pp.

Hodge: Een geleerde belijder en verdediger van het christelijke geloof – 2

Schrift heerst over inzichten van de kerk

Naar de overtuiging van Charles Hodge vertoonde ook de Rooms-Katholieke Kerk nog enige kenmerken van de kerk van Christus. De benaming Antichrist mogen we niet op de Rooms-Katholieke Kerk als geheel toepassen maar op het instituut van het pausdom. Fel heeft Hodge dan ook geprotesteerd tegen de beslissing van nationale synode van de Presbyteriaanse Kerk in 1845 om de roomse doop niet te herkennen. In zijn visie op Rome staat Hodge in de lijn van de Reformatie, al oordeelt hij wel veel positiever over de mogelijkheid van waarachtig geloof binnen Rome.

Door dr. P. de Vries
te Boven-Hardinxveld

Toen paus Pius IX vóór de aanvang van het Eerste Vaticaans Concilie in 1869 een oproep naar alle protestanten deed uitgaan om delegaties naar dit concilie te zenden om zo terugkeer naar de

moederkerk te bewerkstelligen, heeft Charles Hodge namens de nationale synodes van zowel de Old School als de New School presbyterianen een antwoordbrief geschreven. Hij betuigde dat